

UDC: 343.3(314.7)

ORCID: 0000-0001-9249-1238

МИГРАЦИЯ СОҶАСИДАГИ ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИНИ БУЗГАНЛИК УЧУН ЖИНОЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖАВОБГАРЛИКНИ БЕЛГИЛАШ МАСАЛАЛАРИ

Джолдасова Сахипжамал Джалгасовна,

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги академияси
мустақил тадқиқотчиси,
юридик фанлар номзоди, доцент,
e-mail: sakhipjamal.djoldasova@gmail.com

Аннотация. Миграция жараёни жаҳон мамлакатлари ривожланиши ҳамда инсон манфаатларига таъсир қилувчи мукамал ва кўп қиррали ҳодисадир. Бир томондан, миграция Бирлашган миллатлар ташкилоти томонидан барқарор ривожланиш мақсадларининг бири сифатида олиб қараладиган бўлса, иккинчи томондан, миграцияни қабул қилувчи ривожланган давлатлар учун ноқонуний миграцияга қарши курашиш, жамоат хавфсизлигини таъминлаш, жиноятчиликни жиловлаш каби муаммоларни бартараф этиш масалаларининг долзарблигини оширади. Миграция, асосан, дунёнинг айрим ҳудудларидаги нотинч ҳолатлар, иқтисодий инқирозлар, ижтимоий ҳимояланмаганлик натижасида келиб чиқмоқда. Шу билан бирга, аҳолининг бир жойдан иккинчи жойга кўчиб ўтиш жараёнида ҳар доим ҳам қонунларга риоя этилмаслиги, шунингдек, жиноий жавобгарликдан қочиш мақсадида қонунни четлаб ўтишлар ноқонуний миграцияни келтириб чиқармоқда. Шу боис давлатлар миграция жараёнини самарали бошқариш мақсадида ўзларининг жиноят қонунчиликларида миграция соҳасидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун жавобгарлик масалалари белгиланган. Мазкур мақолада миграция жараёнини самарали бошқариш учун жиноий-ҳуқуқий жавобгарликни белгилаш масалалари ҳамда бу борада миллий ва хорижий давлатларнинг жиноят қонунчилиги қиёсий-ҳуқуқий таҳлил қилинди. Натижада миллий қонунчилигимизда миграция соҳасидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун жиноий-ҳуқуқий жавобгарликни белгиловчи қонун ҳужжатларини такомиллаштириш зарурияти асослантирилди.

Калит сўзлар: миграция, ноқонуний миграция, миграция соҳасидаги жиноятлар, жиноий-ҳуқуқий жавобгарлик, либерализация, миграция соҳасидаги қонун ҳужжатлари.

ВОПРОСЫ УСТАНОВЛЕНИЯ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАРУШЕНИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В СФЕРЕ МИГРАЦИИ

Джолдасова Сахипжамал Джалгасовна,

кандидат юридических наук,
доцент, соискатель Академии Министерства внутренних дел
Республики Узбекистан

Аннотация. Миграционный процесс является сложным и многогранным явлением, которое влияет на развитие мира и государств, а также затрагивает интересы человека. С одной стороны, Организация Объединенных Наций рассматривает миграцию через призму человеческого развития, с другой стороны, для развитых стран, принимающих мигрантов, актуальное значе-

ние приобретают борьба с незаконной миграцией, обеспечение общественного порядка, ликвидация преступлений. В отдельных регионах мира нестабильная ситуация, экономические кризисы, социальная незащищенность населения приводит к их переселению с одного места на другое, обходя правовые предписания, также во избежания ответственности за совершенное преступление пересекают границы незаконным способом, что приводит к незаконной миграции. Поэтому государства в целях эффективного управления миграционным процессом определяют вопросы ответственности за нарушение миграционного законодательства в своих уголовных законах. В настоящей статье для успешного регулирования миграционного процесса определены вопросы установления уголовно-правовой ответственности и в данном направлении проведен сравнительно-правовой анализ национального и зарубежного законодательства. В результате обоснована необходимость совершенствования законов, устанавливающих уголовно-правовую ответственность за нарушение законодательства в сфере миграции.

Ключевые слова: миграция, незаконная миграция, преступления в сфере миграции, уголовно-правовая ответственность, либерализация, законодательство в сфере миграции.

ISSUES OF ESTABLISHING CRIMINAL LIABILITY FOR VIOLATION OF LEGISLATION IN THE FIELD OF MIGRATION

Djoldasova Sakhijamal Djalgasovna,

Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor,
Applicant for the Academy

of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan

Abstract. The migration process is a complex and multifaceted phenomenon that affects the development of the world and states, as well as human interests. On the one hand, the United Nations considers migration through the prism of human development, on the other hand, the fight against illegal migration, ensuring public order, and eliminating crime are of urgent importance for the developed countries that accept migration. In some regions of the world, the unstable situation, economic crises, social insecurity of the population leads to their relocation from one place to another, bypassing legal regulations, as well as in order to avoid responsibility for the crime committed, they cross borders in an illegal way, which leads to illegal migration. Therefore, in order to effectively manage the migration process, States define the issues of liability for violations of migration legislation in their criminal laws. In this article, for the successful regulation of the migration process, the issues of establishing criminal liability are identified, and a comparative legal analysis of national and foreign legislation is carried out. As a result, the necessity of improving the laws establishing criminal liability for violation of legislation in the field of migration was substantiated.

Keywords: migration, illegal migration, crimes in the field of migration, criminal liability, liberalization, legislation in the field of migration.

Кириш

Миграция жараёни халқаро, давлатлараро ва шахслар ўртасида муносабатлар ҳамда алоқаларни ривожлантириш билан бирга, айрим ҳолатларда давлат ва жамият хавфсизлигига салбий таъсир қилувчи омиллардан бири ҳисобланади.

Асосан, миграция оқимини қабул қилувчи давлатларда бу жараёнларнинг

фаоллашуви жиноятчилик кўрсаткичлари ўсишига таъсир қилаётгани, жумладан, мигрантлар томонидан (қасддан, зўравонлик ишлатиш йўли билан) аҳоли саломатлиги ва ахлоққа (гиёҳвандлик моддаларини ноқонуний тарқатиш, фоҳишаликни ташкиллаштириш, порнографик маҳсулотларни тарқатиш ва бошқалар), давлат ва жамият хавфсизлигига қарши

(*диний экстремизм ва халқаро терроризм*) жиноятлар содир этилаётгани кузатишмоқда.

Таъкидлаш жоизки, айрим ҳудудларда нотинч ҳолатлар, иқтисодий инқирозлар, ижтимоий ҳимояланмаганлик оқибатида, шунингдек, жиноий жавобгарликдан қочиш мақсадида қонунни четлаб ўтиш йўллари билан ноқонуний миграция келиб чиқмоқда.

Чет эл давлатлари қонунчилигида ноқонуний миграция учун жавобгарликни назарда тутувчи нормаларнинг таҳлили уларни қуйидагича таснифлаш имконини беради.

Биринчидан, ноқонуний миграция жиноий қилмиш сифатида шу ном билан жиноят қонунчилигида киритилган. Масалан, Россия Федерацияси Жиноят кодексининг 322¹-моддаси [4], Тожикистон Республикаси Жиноят кодексининг 335²-моддаси [5], Қозоғистон Республикаси Жиноят кодексининг 394-моддаси [6], Беларусь Республикаси Жиноят кодексининг 371¹-моддаси [7], Туркия Республикаси Жиноят кодексининг 79¹-моддаси [8] “*Ноқонуний миграцияни ташкил этиш*” деб номланиб, уни бузганлик учун тегишли жавобгарлик чоралари белгиланган.

Иккинчидан, мазкур жиноий қилмиш жиноят қонунчилигида белгиланмаган, бироқ ноқонуний миграцияга олиб келувчи омиллардан ташкил топган ҳаракатларни содир этганлик учун жавобгарлик белгиланган. Масалан, Арманистон Республикаси Жиноят кодексининг 329-моддаси [9], Озарбайжон Республикаси Жиноят кодексининг 318, 318¹, 318²-моддалари [10], Туркманистон Республикаси Жиноят кодексининг 214-моддаси [11], Грузия Жиноят кодексининг 344-344¹-моддалари [12] ва Украина Республикаси Жиноят кодексининг 332, 332¹, 332²-моддаларида [13] ноқонуний миграция билан боғлиқ жиноятларга давлат чегарасини ноқонуний кесиб ўтиш, чегара назорати тар-

тиб-қоидаларини бузиш каби қилмишлар киритилган.

Шу билан бирга, одамларни давлат чегарасидан ноқонуний олиб ўтиш мазкур давлатларнинг Жиноят кодексларида назарда тутилган бошқа турдаги жиноятлар (*одам ўғирлаш, терроризм ва бошқалар*)ни содир этиш усули сифатида кўрсатилганини кўришимиз мумкин.

Миллий қонунчилигимизда ҳам миграция соҳасидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун жиноий-ҳуқуқий жавобгарлик назарда тутилган бўлиб, юқорида қайд этилган давлатларнинг қонунчилигидан ўзининг либераллиги билан фарқланади.

Хусусан, миллий жиноят қонунчилигимизда “*ноқонуний миграция*” атамаси мавжуд эмас. Бироқ миграцияни тартибга солувчи қонун ҳужжатларида назарда тутилган тақиқларни бузганлик учун жиноий жавобгарлик чоралари белгиланган.

Миллий қонунчилигимизда миграция соҳасидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун *жиноий-ҳуқуқий жавобгарликни либераллаштириш* йўлидан борилмоқда. Бундай ёндашувни қуйидаги омиллар таъсири билан изоҳлашимиз мумкин:

биринчидан, дунёда Ўзбекистон меҳнат мигрантлари билан таъминловчи донор давлат ҳисобланади. Бугунги кунда мамлакатимиз сиёсатида хавфсиз, тартибли ва қонуний меҳнат миграцияси тизимини яратиш муҳим ўрин тутуди. Шу боис, Ўзбекистон Республикаси фуқароларини чет элга вақтинча меҳнат фаолиятини амалга ошириш учун ташкиллаштирилган ҳолда юбориш ишлари йўлга қўйилган;

иккинчидан, Ўзбекистон иқтисодиётида туризм стратегик аҳамиятга эга соҳа бўлиб, унда туристлар ва экскурсантларнинг ҳаёти ва хавфсизлигини таъминлаш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш билан бирга, мамлакатга кириш ва унда бўлиш тартибини соддалаштиришга қаратилган ислоҳотлар давом этмоқда. Хусусан, ушбу ислоҳотлар доирасида 2019

йил 5 ноябрда қабул қилинган тегишли қонунга асосан, Жиноят кодексининг чет эл фуқароси ва фуқаролиги бўлмаган шахснинг Ўзбекистон Республикасида бўлиш қоидаларини бузганлик учун жиноий жавобгарликни назарда тутувчи 224-моддаси ўз кучини йўқотган деб топилди;

учинчидан, “Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги тўғрисида”ги қонуннинг янги таҳрирда қабул қилиниши мамлакатимизда яшаш гувоҳномаси асосида яшаб турган фуқаролиги бўлмаган шахсларга Ўзбекистон фуқаролигини олиш имкониятини берди. Хусусан, 2017–2019 йилларда 9 минг 632 нафар шахс Ўзбекистон фуқаролигини қабул қилди [15]. Бу, ўз навбатида, фуқаролиги бўлмаган шахсларни ҳар хил сабабларга кўра Ўзбекистонда бўлиш қоидаларига мувофиқ яшаш гувоҳномаларини ўз вақтида расмийлаштирмаганлик учун жавобгарликка тортиш ҳолатлари камайишига олиб келди;

тўртинчидан, Президентнинг 2017 йил 16 августдаги “Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг хорижга чиқиш тартибини такомиллаштиришга доир муҳим чора-тадбирлар тўғрисида”ги фармони мувофиқ, 2019 йил 1 январдан бошлаб хорижга чиқиш учун рухсат ёзув стикерини расмийлаштириш тартиби бекор қилиниши натижасида Ўзбекистон фуқароларининг эркин ҳаракат қилишига ҳалақит бераётган айрим омиллар бартараф этилди.

Миллий қонунчилигимизда миграция соҳасидаги қонун ҳужжатларини бузганлик ҳамалоҳида жиноят сифатида, ҳам бошқа жиноятлар объектив тарафининг белгилари сифатида кўрсатилган.

Хусусан, Жиноят кодексига “Қонунга хилоф равишда чет элга чиқиш ёки Ўзбекистон Республикасига кириш” деб номланган алоҳида модда мавжуд бўлиб, “Бошқарув тартибига қарши жиноятлар” тартибига киритилган. Мазкур жиноятнинг ижтимоий хавфлилиги давлат органлари ва ташкилотлари бошқарув фаолияти-

нинг нормал бажарилишини таъминловчи ижтимоий муносабатларнинг бузилишида кўринади.

Ўз навбатида, мазкур жиноятнинг субъекти қуйидагилар ҳисобланади:

– *давлат чегарасини бузувчи шахс (Ўзбекистон фуқароси, чет эл фуқароси ва фуқаролиги бўлмаган шахслар).* “Ўзбекистон Республикасининг давлат чегараси тўғрисида”ги қонуннинг 15-моддасига мувофиқ, давлат чегарасини давлат чегараси орқали ўтказиш пунктларидан бошқа жойдан ёки ўтказиш пунктлари орқали бўлса-да, лекин чегарани кесиб ўтиш қоидаларини бузган ҳолда ҳар қандай усул билан кесиб ўтган ёки кесиб ўтишга ҳаракат қилаётган шахслар, чет элга кетаётган транспорт воситаларига Ўзбекистон Республикасидан ноқонуний равишда чиқиб кетиш мақсадида чиқиб олган ёки чиқиб олишга уринаётган шахслар давлат чегарасини бузувчилар ҳисобланади;

– *чет элга чиқиши учун махсус келишув талаб қилинадиган мансабдор шахс.* Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2014 йил 5 мартдаги қарори билан хорижий мамлакатларга хизмат сафарига чиқиши Ўзбекистон Республикаси Президенти билан махсус келишувни талаб қиладиган мансабдор шахсларнинг, хорижий мамлакатларга хизмат сафарига чиқиши Ўзбекистон Республикаси Президенти девони тегишли хизматлари билан махсус келишувни талаб қиладиган мансабдор шахсларнинг рўйхатлари тасдиқланган бўлиб, унга кўра, давлат сири ёки ҳарбий сирни ташкил этувчи маълумотлардан хабардор мансабдор шахсларнинг хорижий мамлакатларга чиқиши белгиланган тартибда махсус келишувга асосан амалга оширилади;

– *Ўзбекистон Республикасига кириш ҳуқуқи белгиланган тартибда чекланган шахс.* Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йил 21 ноябрдаги қарори билан тасдиқланган Хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ўзбекистон Республикасига келишлари ва Ўзбекистон Республикасидан кетишлари тартибининг 22-бандида чет эл фуқароси Ўзбекистон Республикасида бўлиш қоидаларини бузган, яъни Ўзбекистонда яшаш ҳуқуқини берувчи ҳужжатларсиз ёки ҳақиқий бўлмаган ҳужжатлар билан яшаган, вақтинчалик ёки доимий рўйхатдан ўтиш, ҳаракатланиш ёки яшаш жойини танлаш бўйича белгиланган тартибга риоя қилмаган, бўлиш муддати тугаганидан кейин чиқиб кетишдан бўйин товлаган, Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан транзит ўтиш қоидаларига риоя этмаган ҳолларда Ўзбекистон Республикасидан ташқарига чиқариб юбориб, кейинчалик унинг Ўзбекистон Республикасига кириш ҳуқуқи бир йилдан уч йилгача чекланиши мумкинлиги белгиланган.

Шунингдек, чет эл фуқароси Ўзбекистон Республикаси ҳудудида содир этган жинояти учун суд томонидан белгиланган жазони ўтаб бўлган ёки ўтаб бўлганидан кейин ёхуд қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда жиноий жавобгарликдан ёки жазодан озод қилинганидан кейин Ўзбекистон Республикасидан ташқарига чиқариб юборилиб, бундан кейин унинг Ўзбекистон Республикасига кириш ҳуқуқи: катта ижтимоий хавф туғдирмайдиган ёки унча оғир бўлмаган жиноятларни содир этганлик учун – беш йилга, оғир жиноятларни содир этганлик учун – ўн йилга, ўта оғир жиноятларни содир этганлик учун – умрбод чекланиши белгиланган.

Жиноят кодексида миграция соҳасидаги қонун ҳужжатларини бузганлик бошқа турдаги оғир ва ўта оғир жиноятларнинг *объектив тарафи белгилари* сифатида кўрсатилган. Хусусан:

– Жиноят кодексининг 135-моддаси иккинчи қисми “з” бандида назарда тутилган жиноятни содир этишда айбдор жабрланувчини Ўзбекистон Республикасидан ташқарига ёки унинг ҳудудига давлат чегараси орқали (қонуний ёки қонунга хилоф тарзда) ёки бошқа тарзда ўтказди ёхуд шахсни унинг эркига зид равишда хорижий давлат ҳудудида ушлаб туради. Жабрланувчини чет элда қонунга хилоф равишда ушлаб туриш унинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудига қайтиш ёки Ўзбекистон Республикаси дипломатик ёки консуллик муассасалари билан алоқа боғлаш имкониятидан маҳрум қилганида;

– Жиноят кодексининг 135-моддаси иккинчи қисми “и” бандида назарда тутилган жиноятни содир этишда айбдор жабрланувчини қалбаки ҳужжатлардан фойдаланган ҳолда, худди шунингдек, жабрланувчининг шахсини тасдиқловчи ҳужжатларни олиб қўйган, яширган ёхуд йўқ қилиб юборган ҳолда одам савдоси жиноятини содир этганда.

Миграция соҳасидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун жиноий-ҳуқуқий жавобгарликни белгилашга оид хорижий ва миллий қонунчилик таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, миграция оқимини қабул қилувчи давлатларда мазкур жиноятни содир этганлик учун жазони оғирлаштириш тенденцияси [17] кузатилса, миллий қонунчилигимизда, аксинча, мазкур ҳаракатларни жиноий таркибидан маъмурий ҳуқуқбузарлик таркибига ўтказиш ва жазони енгиллаштириш сари йўл тутилган.

Ўзбекистон Республикасининг жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириш концепциясида ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятларнинг алоҳида таркибини босқичма-босқич жиноий юрисдикциядан чиқариш сиёсатини давом эттириш ҳамда жиноий жазоларнинг санкцияларини жиноятларнинг ижтимоий хавфлилик даражаси ва харак-

тери билан қатъий мувофиқлаштириш давлат жиноят-ҳуқуқий сиёсатининг асосий йўналиши сифатида белгиланган.

Миллий қонунчилигимизда миграция соҳасидаги қонун ҳужжатларини бузганлик жиноят сифатида фақат Жиноят кодексининг 223-моддасида белгиланган бўлса-да, ушбу модданинг биринчи қисми диспозициясида белгиланган ҳаракатларни биринчи марта содир этганлик учун маъмурий жавобгарлик белгилаш долзарб ҳисобланади.

Ушбу моддага оид жиноятларнинг статистик таҳлили ундаги кўрсаткичларнинг йилдан йилга пасайиб бораётганини кўрсатмоқда.

Хусусан, 2018 йилда ушбу йўналишда жами тергов қилинган ишлар сони 1216 тани, 2019 йилда 637 тани, 2020 йилда 106 тани ташкил этган. Тергов қилинган ишлар натижасига кўра, 2018 йилда 125 та (10%), 2019 йили 281 та (44%), 2020 йилда 73 та (68%) жиноят иши тугатилган/тўхтатилган [18].

Шу боис, либераллаштириш нуқтаи назаридан Жиноят кодексининг 223-моддаси биринчи қисмида назарда тутилган ҳуқуқбузарликни Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс юрисдикциясига қисман ўтказиш мақсадга мувофиқ. Бу ерда Жиноят кодексининг 223-моддаси биринчи қисмида назарда тутилган ҳуқуқбузарликни содир этганлик учун биринчи марта маъмурий жавобгарлик белгилаш, бир йил давомида иккинчи марта ушбу ҳаракатларни содир этганлик учун Жиноят кодексининг 223-моддаси биринчи қисмида назарда тутилган жиний жавобгарлик келиб чиқиши кўзда тутилмоқда.

Бу борада чет эл давлатларининг қонунчилик тажрибасига назар ташлайдиган бўлсак, қонунга хилоф равишда чегарадан ўтиш Беларусь Республикаси Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги кодексининг 23.29-моддаси [19], Қозоғистон Республикаси Маъмурий ҳуқуқбузарликлар

тўғрисидаги кодексининг 514-моддаси 1-қисми 2-банди [20] билан тартибга солинганини кўриш мумкин.

Бундан ташқари, Жиноят кодексининг 223-моддаси санкцияларини ҳам ушбу ҳуқуқбузарликнинг ижтимоий хавфлилик даражасидан келиб чиқиб, жазони оқилона ва мутаносиб равишда қўллашни таъминлаш мақсадида биринчи қисмининг санкциясидан “*уч йилдан беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш*” жазо турини чиқариб ташлаш, иккинчи қисмининг санкциясида “*беш йилдан ўн йилгача муддатга озодликдан маҳрум қилиш*” жазоси муддатини “*уч йилдан беш йилгача*” деб ўзгартириш мақсадга мувофиқ.

МДХ давлатларининг бу борадаги қонунчилик тажрибаси таҳлили қонунга хилоф равишда чет элга чиқиш ёки давлатга кирганлик учун жазони қўллашда енгиллаштириш нуқтаи назардан ёндашилганини кўрсатади.

Хусусан, Россия Федерацияси Жиноят кодексида давлат чегарасини ноқонуний кесиб ўтиш бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб ёки зўрлик ишлатиб ёхуд қўрқитиб содир этилган бўлса, олти йилгача [21], Қирғиз Республикаси Жиноят кодексида эса беш йилгача муддатга [22] озодликдан маҳрум қилиш назарда тутилган. Украина Жиноят кодексида давлат чегарасини ноқонуний кесиб ўтиш жинояти учун озодликдан маҳрум қилиш жазоси фақат қурол ишлатилса [23] қўлланилади. Қозоғистон Республикаси Жиноят кодексида қасддан давлат чегарасини кесиб ўтиш чет эллик фуқаро ва фуқаролиги бўлмаган шахсга нисбатан қўлланилади ва озодликдан маҳрум қилиш жазоси қўлланилмайди, айбланувчи фақат жарима ёки муайян муддатга давлатга кириш ҳуқуқидан маҳрум қилинади [24].

Жиноят кодексининг 223-моддасига таклиф этилаётган ўзгартиришлар мамла-

катимизда жиноий жавобгарлик ва жазо тизимини такомиллаштириш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, жамият ва давлат манфаатларининг таъсирчан ва ишончли муҳофаза этилишини таъминлашга хизмат қилади.

REFERENCES

1. Statisticheskie i analiticheskie dannie po napravleniyu protivodeystvie nezakonnoy migratsii Glavnogo upravleniya po bor'be s terrorizmom i ekstremizmom [Statistical and analytical data of the Main Directorate for Combating Terrorism and Extremism of the Ministry of Internal Affairs in the fight against illegal migration].
2. Ugolovniy kodeks Rosisskoy Federatsii. Prinyat Federalnim zakonom № FZ-63 ot 13 iyunya 1996 goda [Criminal Code of the Russian Federation. Approved by Federal Law No. 63-FZ of June 13, 1996]. Available at: https://www.consultant.ru /document/cons_doc_ LAW_10699/.
3. Ugolovniy kodeks Respubliki Tadjikistan. Prinyat Zakonom № 574 ot 21 maya 1998 goda [Criminal Code of the Republic of Tajikistan. Approved by Law No. 574 of May 21, 1998]. Available at: <http://ncz.tj/content/уголовный-кодекс-республики-таджикистан/>.
4. Ugolovniy kodeks Respubliki Kazaxstan. Prinyat Zakonom № 226-V ot 9 iyunya 1999 goda [Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. Approved by Law No. 226-V of June 3, 2014]. Available at: https://online.zakon.kz/m/document?doc_id=31575252/.
5. Ugolovniy kodeks Respubliki Belarus. Prinyat Zakonom № 275-3 ot 9 iyulya 1999 goda [Criminal Code of the Republic of Belarus. Approved by Law no. 275-3 of July 9, 1999]. Available at: <https://уроловный-кодекс.бел/>.
6. Ugolovniy kodeks Turtsii. Prinyat zakonom .№ 5237 ot 12 oktyabrya 2004 goda [Turkish Criminal code. Law Nr.№ 5237. Official Gazette No. 25611 dated 12.10.2004]. Available at: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/tr/tr171en.pdf/>.
7. Ugolovniy kodeks Respubliki Armeniya. Prinyat Zakonom № 528 ot 29 aprelya 1999 goda [Criminal Code of the Republic of Armenia. Approved by Law No. 528 of 29 April 2003]. Available at: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus/>.
8. Ugolovniy kodeks Respubliki Azerbayjan. Prinyat 30 dekabrya 1999 goda [Criminal Code of the Republic of Azerbaijan. Approved December 30, 1999]. Available at: <http://e-qanun.az/code/11/>.
9. Ugolovniy kodeks Respubliki Turkmenistan. Prinyat Zakonom № 104-IV ot 10 maya 2010 goda [Criminal Code of the Republic of Turkmenistan. Approved by Law No. 104-IV of May 10, 2010]. Available at: <http://www.minjust.gov.tm/mcenter-single-ru/5/>.
10. Ugolovniy kodeks Gruzii. Prinyat Zakonom № 2287 ot 22 iyulya 1999 goda [Criminal Code of Georgia. Approved by Law No. 2287 of July 22, 1999]. Available at: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426/>.
11. Ugolovniy kodeks Ukraini. Prinyat Zakonom № 2341-III ot 5 aprelya 2001 goda [Criminal Code of Ukraine. Approved by Law No. 2341-III of April 5, 2001]. Available at: <https://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks/>.
12. Rashitov L.R. Ugolovno-pravovie meri protivodeystviya prestupleniyam v sfere nezakonnoy migratsii [Criminal legal measures to counter crimes in the field of illegal migration. Russ. ed.: Rashitov L.R.]. Bulletin of Economics, Law and Sociology, 2015, no. 4, p. 223.
13. Po dannim Ministerstva vnutrennix del Respubliki Uzbekistan 2019 godu v Uzbekistane projivali 95 857 lits bez grajdanstva, chto sostavlyalo 78,5 protsentov vsex lits bez gtajdanstva v Tsentralnoy Azii [According to the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, in 2019, 95,857 stateless persons lived in Uzbekistan, which is 78,5 % of the total number of stateless persons in Central Asia].

14. Informatsiya, poluchennaya s doklada Prezidenta Respubliki Uzbekistan Shavkata Mirziyoyeva, posvyashennaya 27-letiyu prinyatiya Konstitutsii Respubliki Uzbekistan [Information taken from the speech of President Shavkat Mirziyoyev at the solemn ceremony dedicated to the 27th anniversary of the adoption of the Constitution of the Republic of Uzbekistan]. Available at: <http://president.uz/uz/lists/view/3119>.

15. Poslanie Prezidenta Respubliki Uzbekistan Shavkata Mirziyoyeva Oliy Majlisu [President Shavkat Mirziyoyev's Address to the Oliy Majlis]. Available at: <http://president.uz/uz/lists/view/4057/>.

16. V pravovoy literature zarubejnix stran nablyudaetsya rekomendatsii, napravlennie na ujestochenie ugovnoy otvetstvennosti za narushenie zakonodatelstva v sfere mifratsii [The legal literature of foreign countries also contains recommendations aimed at aggravating criminal liability for violations of the legislation in the field of migration].

17. Andryushenko V.A. Ugolovnaya otvetstvennost' za organizatsiyu nezakonnoy migratsii. Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskikh nauk [Criminal liability for organizing illegal migration. Abstract of a dissertation for the degree of candidate of legal sciences]. Omsk, 2016, 19 p.

18. Rashitov L.R. Otvetstvennost' za prestupleniya v sfere migratsii po ugovnom zakonodatel'stvu zarubezhnykh stran [Responsibility for crimes in the field of migration under the criminal legislation of foreign countries. Gaps in Russian legislation]. 2016, no. 6, pp. 289-293.

19. Akimenko P.A. Sravnitel'nyy analiz ugovno-pravovykh norm Rossiyskogo i zarubezhnogo zakonodatel'stva, predusmatrivayushchikh otvetstvennost' za prestupleniya v sfere migratsionnykh otnosheniy [Comparative analysis of criminal law norms of Russian and foreign legislation providing for liability for crimes in the field of migration relations]. Bulletin of the Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation, 2018, no. 4, pp. 185-193.

20. Analiz rassleduemix del po stat'e 223 Ugolovnogo kodeksa Sledstvennim departamentom pri MBD i ix territorialnymi podrazdeleniyami (2018-2020) [Analysis of crimes investigated under Article 223 of the Criminal Code by the Investigation Department and sub-investigation units under the Ministry of Internal Affairs (2018-2020)].

21. Kodeks ob administrativnoy otvetstvennosti Respubliki Belarus. Prinyat Zakonom № 194 ot 21 aprelya 2003 goda [Administrative Responsibility Code of the Republic of Belarus. Approved by Law No. 194 of April 21, 2003]. Available at: https://kodeksy-by.com/koap_rb.htm/.

22. Kodeks ob administrativnoy otvetstvennosti Respubliki Kazaxstan. Prinyat Zakonom № 235-V ot 13 iyunya 1996 goda [Administrative Offenses Code of the Republic of Kazakhstan. Approved by the Law of the Republic of Kazakhstan dated July 5, 2014 no. 235-V]. Available at: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31577399/.

23. Ugolovniy kodeks Rosisskoy Federatsii. Prinyat Federalnim zakonom № FZ-63 ot 13 iyunya 1996 goda [Criminal Code of the Russian Federation. Approved by Federal Law no. 63-FZ of June 13, 1996]. Available at: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/.

24. Ugolovniy kodeks Respubliki Kirgizstan. Prinyat Zakonom № 19 ot 2 fevralya 2017 goda [Criminal Code of the Kyrgyz Republic. Approved by Law No. 19 of February 2, 2017]. Available at: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527/>.

25. Ugolovniy kodeks Ukraini. Prinyat Zakonom № 2341-III ot 5 aprelya 2001 goda [Criminal Code of Ukraine. Approved by Law no. 2341-III of April 5, 2001]. Available at: <https://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks>.

26. Ugolovniy kodeks Respubliki Kazaxstan. Prinyat Zakonom № 226-V ot 9 iyunya 1999 goda [Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. Approved by Law no. 226-V of June 3, 2014]. Available at: https://online.zakon.kz/m/document?doc_id=31575252/.